

Cuprins

<i>Culoarea, între geometrie și incantație (Pavel Șușară)</i>	7
Capitolul 1. Cromatologie – de ce?	9
Capitolul 2. Factorii generatori ai culorii	15
Capitolul 3. Caracterele de bază ale culorii	40
Capitolul 4. Impresivitatea culorilor	44
Capitolul 5. Expresivitatea culorilor	59
Capitolul 6. Symbolismul culorilor	69
Capitolul 7. Amestecul culorilor	80
Capitolul 8. Sisteme grafice de reprezentare a culorilor	90
Capitolul 9. Contrastele de culoare	105
Capitolul 10. Culoarea în studiul după natură	165
Capitolul 11. Acordul cromatic	185
Capitolul 12. Armonia cromatică	195
<i>Addenda</i>	207
<i>Notă finală</i>	213
<i>Bibliografie selectivă</i>	215

Contrastul culorii în sine

Vorbim despre contrastul dintre culorile puternic saturate. Acest contrast creează suprafețe multicolore, intense cromatic și foarte expresive.

Este cel mai simplu dintre contraste și poate avea loc în prezența a *minimum trei culori* cât mai diferite între ele (adică depărtate în spectru).

Contrastul poate fi pus în evidență prin trei exerciții (planșe) ale căror efecte vor fi comparate în final :

1. O suprafață în care se alătură¹ mai multe culori primare saturate la maximum. Se produc efecte expresive ferme, aproape aspre.
2. O suprafață în care se alătură culorile secundare. Efectele se diminuează.
3. O suprafață în care se juxtapun culori secundare și terțiare, efectele fiind mai slabe.

Vom reține deci că cel mai puternic contrast de acest fel are loc între culorile primare (roșu, galben, albastru saturate la maximum) și pe măsură ce ne depărtăm de ele forța contrastului scade.

Dacă culorilor primare folosite în acest contrast le juxtapunem alb și negru, forța expresivă a fiecărei culori crește, accentuându-i-se sinele, caracterul particular. *Explicație* :

1. negrul exaltă luminozitatea culorilor vecine, iar albul le amplifică saturația (chiar dacă le scade luminozitatea);
2. scad mult influențele reciproce ale culorilor, care se neutralizează major, astfel încât caracterul particular al fiecărei culori crește – motiv care justifică denumirea contrastului „în sine”.

Așadar, contrastul culorilor în sine câștigă cel mai mare efect expresiv dacă se alătură alb și negru oricăror culori.

Prin juxtapunerea primarelor cu secundarele poate fi creată o mare diversitate de contraste în sine; lipsind alăturările de alb și negru, forța expresivă a contrastului este mai redusă.

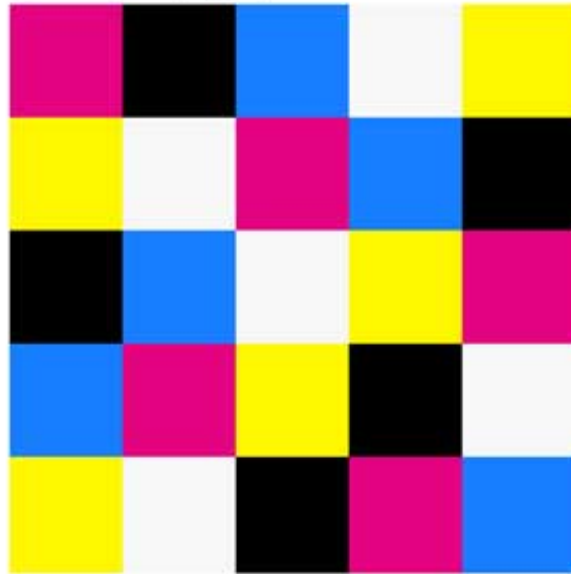
Vom observa că suprafața multicoloră creată cu ajutorul contrastului culorii în sine se poate îmbogăți ca expresie și cu senzațiile implicite produse de

1. În exercițiile obișnuite de juxtapunere, comune în cromatologie, se recurge la mici carouri colorate aplatizate.

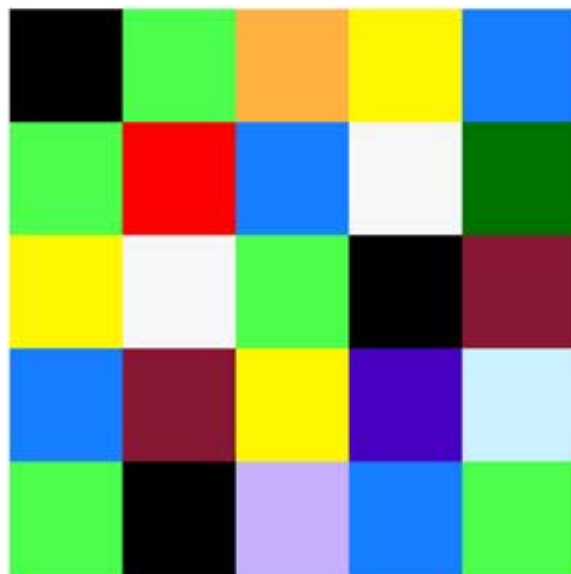
culorile implicate : tentele calde „vin”, cele reci „pleacă”, unele sunt mai grele, iar altele mai ușoare, altele sunt calde sau reci, uscate-umede etc. etc.

Valențe noi se produc și când variază valoarea și mărimea petelor colorate.

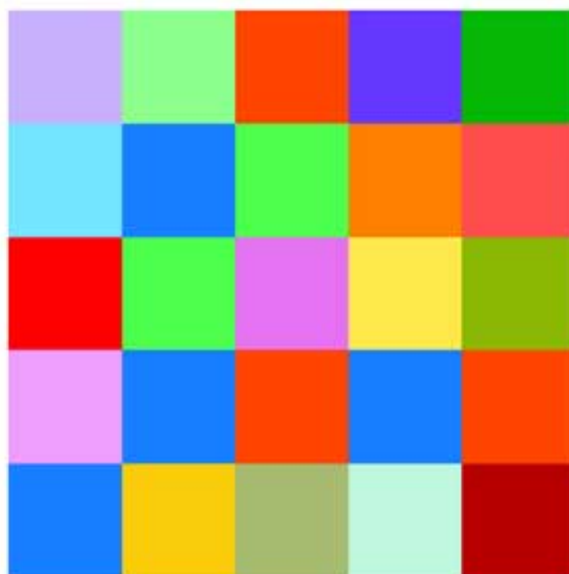
Planșă cu alb și negru juxtapuse primarelor, în care se obține cel mai puternic efect expresiv (Itten, fig. 8) :

Planșă în care albul și negrul sunt juxtapuse mai multor culori care au fost luminate sau nu, cu alb și negru (Itten, fig. 9) :

Planșă cu culori pure, fără alb și negru (Itten, fig. 10) :

Specificul expresiv al contrastului :

- Contrastul produce (în general) efecte tonice, fortifiante, optimiste, clare, uneori aspre ; îi sunt proprii vitalitatea și bucuria vieții.
- Contrastul pare pe deplin potrivit firilor luminoase și limpezi.
- Itten nuanțează¹ caracteristicile contrastului : „Culorile pure primare și secundare exprimă întotdeauna o iradiere cosmică primitivă și în același timp o realitate solemnă și materială. Iată pentru ce se întrebuițează tot atât de bine pentru o încununare (*couronnement*) celestă, ca și pentru o natură moartă realistă”. Și mai departe : „Contrastul culorilor în sine poate să exprime la fel de bine o bucurie debordantă, ca și o tristețe profundă, viața primitivă, ca și universalitatea cosmică”.

Exemplificări :

- Purtătoare de buchete (Teba, dinastia XVIII).
- Miniaturile Evului Mediu.
- Arta decorativă arabă.
- Vitraliile medievale (îndeosebi capodoperele de la Chartres) și moderne.
- Duccio : „Nașterea”, vitraliu din 1288.
- Giotto : „Vizita” și „Nunta Mariei” (Scrovegni), „Madona Tuturor Sfinților” (Uffizi).

1. *Op. cit.*, pp. 36 și urm.

- Masaccio : „Alungarea din Rai” (Brancacci, după restaurare), „Răstignirea”
- Fra Angelico : întreaga operă – exceptând picturile murale.
- Piero della Francesca : „Flagelarea lui Hristos” „Madona cu Pruncul și Sfinții”.
- Botticelli : „Încoronarea Madonei” (tondo), „Plângerea lui Isus” (München), „Fecioara cu Pruncul și Sfântul Ioan Botezătorul”.
- Leonardo : „Madonna Litta”.
- Michelangelo : „Sfânta Familie” (tondo).
- Rafael : „Madonna Alba”, „Fecioara cu Pruncul” (1505), „Madonna della Sedia”(tondo).
- Grünewald („Învierea”, care după Itten exemplifică întreaga forță a contrastului).
- Hieronymus Bosch : „Grădina plăcerilor” (panoul central), „Paradisul”.
- Vermeer : „Lăptăreasa”, „Bucătăreasa”.
- El Greco : „Sfânta Treime”.
- Nicolas Poussin : „Extazul Sfântului Pavel”.
- Vincent van Gogh : „Autoportret cu pipă”, „Portretul doctorului Gachet”, „Stradă în Anvers”.
- Paul Gauguin : „La Orana Maria”, „Femeie cu floare”.
- Paul Cézanne : „Natură moartă cu mere și biscuiți”, „Vasul albastru”.
- Henri Matisse : „Marele interior roșu”, „Femeie cu pălărie”, „Portretul Doamnei Matisse”, „Dansul”, „Fereastra”, „Colierul de chihlimbar”, „Bluza românească”, majoritatea colajelor .
- André Derain : „Le port de Collioure”.
- Joan Miró : „Mână prinzând o pasăre”, „Figură șezând”, „Persoană aruncând cu piatra într-o pasăre”, „Serată snoabă la prințesă”, „Personaj stea”.
- Picasso : „Visul”, „Familie de saltimbanci”, „Trei muzicieni”, „Jacqueline Rocque 1957”, „Femeie care plânge”, „Portretul Dorei Maar” .
- Wassily Kandinsky : „Munte”, seria de „Improvizații”, „Galben-roșu-albastru”, „Acord reciproc”.
- Piet Mondrian : „Compoziție în roșu, galben albastru” și întreaga operă de maturitate.
- Kazimir Malevitch : „Suprematism”, 1915.
- Giorgio de Chirico : „Geniul rău al unui rege”, „Manechinul Turnului Roz”, „Cântec de dragoste”.
- Georges Rouault : „Bătrânul rege”, „Nocturnă (Ghetsimani)”.
- Fernand Léger : partea majoră a operei.
- Raoul Dufy : „Buchet de flori”, „Regata”, „Fereastră la Nisa”.

- Robert Delaunay : „Orașul Paris”, „Alergătorii”.
- Marc Chagall : „Eu și satul”, „Visătorul”, „Purim”.
- Franz Marc : „Calul albastru” și parte dintre expresioniștii germani.
- Roy Lichtenstein : „În mașină”, „Blue (Moby Dick)”.
- Andy Warhol : „Four Campbell’s Soup Cans”, „Marilyn Monroe”.

În pictura românească :

- Ștefan Luchian : „Spălătoreasa”, „Bucătărie la Brebu”, „Peisaj la Moinești”.
- Theodor Pallady : „Chimonoul galben”, „Nud” (1943).
- Gheorghe Petrașcu : „Natură moartă. Aur și argint”, „Casă Țărănească”.
- Ion Țuculescu : întreaga operă de maturitate.
- Dumitru Ghiță : „Țărănci la târg”, „Târg oltenesc”.
- Alexandru Ciucurencu : „Femeie culcată”, „Fată citind”, „Natură moartă cu ceas”, „Ciclamene”, „Femeie în interior”, „Femeie culcată”.

Contrastul culorii în sine se regăsește, de asemenea, în pictura țăărănească pe sticlă de la noi și din țările vecine, în mare parte din arta populară (scoarțe, broderii, port, ceramică), în designul industrial și cromatica bunurilor de larg consum (mai ales a celor destinate copiilor, inclusiv a jucăriilor), precum și în multe afișe, ilustrații, desene animate și decorații ornamentale multicolore.

Contrastul de clarobscur

Denumirea contrastului este dată chiar de termenul „clarobscur” : *clair* = deschis, *obscur* = întunecat (motiv pentru care este denumit uneori de închis-deschis). Este contrastul care corespunde luminii și umbrei, astfel că la baza lui stă valorația, adică raportul dintre valorile deschise și închise, dintre culorile luminoase și întunecate – fie ele policrome sau monocrome.

Expresivitatea acestui contrast pretinde o distanță mare între cei doi termeni (închis-deschis), iar când distanța scade, expresivitatea scade și ea.

Acest contrast este caracterizat cel mai bine de raportul alb-negru – lucru firesc dacă ne gândim că albul și negrul sunt limitele extreme între care se desfășoară întregul spectru colorat.

Este un contrast fundamental, prezent în orice imagine vizuală, deoarece fiecărei culori îi corespunde, implicit, o anumită treaptă valorică situată între alb și negru. Fiind un contrast fundamental, contrastul de clarobscur este prezent în întreaga istorie a artelor.

Să observăm că acest contrast desfășoară două categorii de probleme : cele legate de acromatism (sau monocromie) și cele ale tonurilor colorate (cu sau fără amestecuri fizice de alb și negru).

1. Clarobscurul acromatic (monocromatic)

Gamele de albul, negri și griuri se deosebesc net de toate celelalte game, prin caracterul lor neutru și totodată abstract.

Albul pur și negrul pur sunt noțiuni teoretice fără corespondent în lumea obiectelor naturale, în care cel mai luminos alb este, după cum am văzut, sulfatul de bariu (*blanc fix*), iar cel mai întunecat negru este catifeaua neagră (cu 1-2% luminozitate); pictorii o știu, Van Gogh¹ o spunea : „Negrul absolut, la drept vorbind, nu se află nicăieri. Negrul, ca și albul intră în compoziția aproape tuturor celorlalte culori și formează nemărginita variație de griuri, deosebite ca ton și vigoare”. Leon Battista Alberti simțise forța albului și negrului încă la începutul secolului al XV-lea : acestea, afirmă autorul, „fac lucrurile pictate să pară într-adevăr ieșite în relief”².

Am văzut cum albul aplicat pe o formă pare că o mărește, iar negrul pare că o micșorează. „Albul nu este culoare, însă are darul de a primi orice culoare”, observase Leonardo², cu atâția ani în urmă. Într-adevăr, se comentează astăzi, albul juxtapus unei culori o intensifică cromatic și o întunecă, iar amestecat cu o culoare o decolorează și o răcește; răcirea culorilor amestecate cu alb (aparținând fenomenului numit cianotropie, adică albăstrire) a permis multor peisagiști din secolele trecute să picteze largi ceruri doar cu alb și negru, fără pic de albastru.

Negrul juxtapus unei culori o luminează, iar amestecat cu o culoare o decolorează și o întunecă. Parcă în pofida acestui fapt, Auguste Renoir trecea negrul printre culori : „Negrul este una dintre „culorile cele mai importante (...). Greșeala «pompișilor» era aceea de a nu vedea decât negru și încă negru pur. Natura însă nu poate suferi puritatea (...). Așa încât trebuie să folosim negrul, dar să-l amestecăm, ca în natură”³.

Dar albul și negrul sunt totuși non-culori, iar atunci când le găsim intercalate între mai multe pete colorate, ele își păstrează caracterul, ambele rămân pauze acromatice care exaltă culorile învecinate.

1. *Scrisori*, Editura Meridiane, 1970, vol. I, p. 125.

2. Leonardo da Vinci, *Tratat despre pictură*, Editura Meridiane, București, 1971.

3. Jean Renoir, *Renoir – zbușium și creație*, Editura Univers, București, 1971, p. 137.